

Verlag Kennisbijeenkomst Biografie van het Landschap

VRIJDAG 9 OKTOBER 2015 KUNSTENLAB DEVENTER

Voor de samenvatting leest u het blauwe en dik gedrukte deel, daaronder staat het uitgebreide verslag.

Welkom

Sjoerd Cusveller geeft een introductie op de dag, waarbij hij ingaat op het begrip biografie van het landschap. Tijdens de bijeenkomst zal de aandacht liggen op de culturele/mentale aspecten van het landschap als onderdeel van de biografie en minder op de fysieke kenmerken van het landschap.

CASE 1:

IjsselID

Gerard Hendrix, geograaf en erfgoeddeskundige, projectleider IjsselID

Introductie van het project IjsselID, de doelen en de onderdelen. IjsselID pleit voor het vormen van een doelgericht narratief als een gerichte samenvatting van zowel de fysieke als de culturele biografie. Het narratief vormt de verbinding tussen bewoners en beleids-/plannenmakers bij gebiedsopgaven.

De aanloop van het project IjsselID vanuit de ontwikkelingen in erfgoed en beleid, maar ook vanuit de stichting Ijsselhoeven.

Het doel van IjsselID is:

- De IJssel tussen de oren krijgen
- Nagaan wat in het gebied belangrijk is, vanuit het verleden, nu en straks
- Verbinding maken met de grote ontwikkelopgaven (zoals Ruimte voor de Rivier en Deltaprogramma)

Het project liep van 2013 tot najaar 2015 en bestond uit de volgende onderdelen:

- Plekken en verhalen
- Activiteiten: 16 deelprojecten door derden uitgevoerd
- IjsselProducten: prijsvraag voor een nieuw soort streekproduct
- Lezingen en bijeenkomsten (o.a. Bomendijk, Doesburg, Landschapsbiografie)
- Afsluitend boekje Bewoners en Beleid

Voorbeelden zijn: theater op boerderij 't Halfvasten, tafelkleed van Alike van der Kruijs, lezing van Ferdinand van Hemmen, de website www.ijsselid.nl en het boek De roep van een rivier van Tjirk van der Ziel.

In relatie met de biografie van het landschap ligt de nadruk bij IjsselID op een culturele biografie met ruimte voor verhalen, maar alleen als deze verhalen een doel dienen, bijvoorbeeld in het kader van gebiedsopgaven. IjsselID wil tussen beleid en bewoners gaan staan en de biografie daarbij inzetten. De fysieke en culturele biografie van het landschap samenbrengen in een narratief die is toegespitst op een specifieke vraag of gebiedsopgave. In gebiedsopgaven kan het dan twee kanten op werken. Beleidsmakers zijn op de hoogte wat er speelt en van de geschiedenis in het gebied en bewoners

worden betrokken bij hun omgeving en de plannen die worden gemaakt. Dit is terug te vinden in de publicatie Bewoners en Beleid.

Eerste reactie:

Martijn Horst, historisch geograaf, projectleider cultuurhistorie en landschap bij Cultuurland Advies

Tijdens deze discussieronde wordt besproken hoe beleids-/plannenmakers en biografen aan elkaar verbonden kunnen worden. Zijn de plannenmakers zich bewust van de informatie over de kenmerken en de waarderingen van het gebied? En wordt deze informatie/biografie juist gepresenteerd, op het juiste moment? Wie is opdrachtgever, probleemeigenaar voor een narratief?

Als Cultuurland Advies veel met de landschapsbiografie bezig. Vertalen naar ontwerp, waardekaarten, of met bewoners meer de sociaal economische kant belichten. Vanuit die gedachtegang sluit de biografie zoals Cultuurland die inzet niet aan bij het idee van IJsselID, omdat die benadering andersom lijkt te gaan, vanuit de bewoners. Terwijl Cultuurland vanuit de opdrachtgever werkt. Als je het aanpakt zoals IJsselID, wie is dan de probleemeigenaar? Als je het niet kan inkaderen kom je niet aan tafel bij ruimtelijke organisaties en blijft het een culturele biografie die niet productief is. Als commercieel bureau sluit het niet aan op de vraag van de opdrachtgever.

Als adviesbureau heb je het niet voor het zeggen. Dan zijn de opdrachtgevers, RWS en waterschappen bijvoorbeeld. Hoe krijg je daar de biografie van het landschap op tafel en waarom lijkt dat nu niet te lukken? Toch is de reactie dat ook plannenmakers behoefte hebben aan dergelijke informatie. Zo vind Jan de Haan (provincie Gelderland) het jammer dat hij het verhaal van Halfvasten niet kende. (IJsselID ondersteunde het theaterstuk Ode aan 't Halfvasten, een boerderij die ruimte moest maken voor de rivier) Als hij het eerder had geweten, dan was het misschien anders aangepakt, dan was het verhaal van 't Halfvasten een bouwsteen geweest in het beslissingsproces. Niet dat 't Halfvasten dan zonder meer gered zou zijn, maar de beslissing was meer overwogen geweest.

De vraag is dus hoe je als plannenmaker aan die informatie komt. Nu komt dit vaak te laat in het proces, terwijl er wel interesse voor en behoefte aan is. Hoe kun je dan doen? Onderscheid tussen verhalen en narratief. Er moet een vertaling komen. Er liggen verhalen, er liggen plannen, er liggen biografieën, maar die vertaling is van belang. Welk verhaal dat alles samenvat, welk narratief heb je nodig? Wat kies je? Je hebt mensen nodig die de vertaalslag van biografie naar transformatieopgaven kunnen maken.

Waterschap Rivierenland heeft een project in de maak over dijken en hebben een journalist ingeschakeld om al rijdend en verblijvend in het gebied verhalen op te halen. Wat zijn de sentimenten? Wat zijn mee-koppel-kansen? Als je dat na een honderdtal gesprekken een richting kunt geven en presenteren heb je recht gedaan aan wat er in het gebied leeft. Het vormt een soort narratief.

Uit de discussie komen twee punten naar voren:

Makers van landschaps-/ culturele biografieën vinden geen aansluiting vinden bij planners en projectontwikkelaars en andersom. Hoe kan je die welwillendheid aan beide kanten benut worden, wat kun je verzinnen om die noodzaak helder te maken?

De biografie van de Vecht heeft mensen trots gemaakt op hun streek. Gemeenschappelijke waarde als de basis waar een culturele biografie en de noodzaak van "droge voeten" elkaar kunnen ontmoeten. De waarde van een biografie van het landschap laat zich niet enkel formuleren aan de hand van de

productiviteit voor de planvorming, maar de biografie heeft ook een betekenis op zichzelf, in termen van trots, gemeenschappelijke waarde, identiteit, waarde creatie etc.

REFLECTIE 1:

Over de betekenis van de plek

Hans Koppen, cultureel geograaf, schreef het proefschrift Het Fenomeen van de Geografische Ervaring. Wat maakt een plek tot een betekenisvolle plek?

Het zien en ervaren van het landschap als een persoonlijke ervaring, het landschap als resultaat van de eigen perceptie. Het bewustzijn dat anderen mogelijk een andere betekenis aan een landschap verlenen.

Hans Koppen begint met de essentie van het landschap, bij het Zien. Hij benoemt Ruimte als:

- Doos
- Resultaat
- Verbeelde ruimte
- A priori

Een plaats is volgens hem een:

- Platform
- Ontmoeting
- Centrum van betekenis
- Wezenskenmerk

De definitie die hij op basis van bovenstaande punten geeft is dat landschappen betekenisvolle plaatsen zijn met een (door ons) toegekende, cultureel bepaalde identiteit en betekenis. Hij legt daarbij de nadruk op de culturele kant van het landschapsbegrip. Hij spreekt daarbij over het ervaren van ruimte en plaats. De landschapsbiografie is volgens Koppen sterk verbonden met plaatsen van betekenis. Maar de betekenis die aan een plaats gegeven wordt, is voor iedereen anders door zijn/haar ervaring. Daar rekening mee houden, want heb je het over dezelfde betekenis?

Suggesties voor de inzet van de biografie van het landschap bij ruimtelijke opgaven:

1. Versterken van de burgerparticipatie/aansluiten bij zelfbeheer van wijken, dorpen en streken / ondersteuning van zelfsturende (burger) organisaties.
2. Versterken van rol van lokale en/of regionale historische verenigingen, erfgoed- en landschapsorganisaties.
3. 'Festivals' rond historische gebeurtenissen en -plekken, monumentendagen, natuurterreinen.
4. Koppelen van lokale kennis aan kennis van de expert, inbreng van (regionale) kenniscentra.
5. Landschapsbeheer koppelen aan natuur- en erfgoedorganisaties
6. Promotie van streekproducten, idem van kunstmanifestaties en kunstenaars, idem erfgoedorganisaties
7. Investeer in publicaties (landschapsbiografieën, websites en social media)
8. Voer integraal beleid, overstijg sectoraanpak. Parallele planning i.p.v. seriële planning

CASE 2:

Polderlab

Laura de Bonth, stedenbouwkundige, oprichter en partner Urban Synergy

De biografie van de Noordoostpolder doet onderzoek naar de sociaal economische ontwikkeling van boerenbedrijven in de afgelopen 50 jaar. Inzicht in de boerenbedrijven, nieuwe landschapsstructuren, het grote oplossingsvermogen van boeren/bewoners.

Biografie van de Noordoostpolder. Hoe heeft de polder zich ontwikkeld?

Interviews met agrariërs en met erfbewoners.

1. Schaalvergroting en spreiding van de bedrijfsvoering . Bedrijven die het niet redden en de bedrijven die enorme schaalvergroting hebben doorgemaakt. Grondhonger, maatschap en loondienst, eigen handelsdienst. Erf en productiegronden zijn losgekoppeld.
2. Differentiatie van bedrijfsvoering, groep bedrijven die niet kan groeien, maar wel wil blijven ontwikkelen. Optimalisatie/efficiëntie, beleggingen, nevenactiviteiten, breder profiel. Middelgrote boer vermarkt eigen product.
3. Nieuwe functies in het landelijk gebied. Aanleiding: risicospreiding of niet overleven van agrarisch bedrijf. Ander economisch belang, aantrekkelijk landschap, branding. Leidt tot transformatie van erven.
4. Kennisnetwerken en samenwerking. Bedrijven in de regio gaan samen werken en bereiken kennisontwikkeling door innovaties.
5. Sociale netwerken. Netwerken voor school, dagelijkse boodschappen en sport nog sterk op de nabije dorpen gericht. En de relatie met plaatsen op het oude land houden aan als het aankomt op recreatie.

Wat betekent dit voor het ruimtelijke systeem van de polder? Grote verschillen in grondgebruik sinds het ontstaan van de polder.

Conclusies: In het ruimtelijke systeem ontstaat fragmentatie. Kennisnetwerken zijn gericht op individuele oplossingen en verbeteringen. Erf concept is gedateerd.

Reacties:

Aansluitend op het verhaal van Koppen is duidelijk dat er onder de drie genoemde groepen sprake is van een verschillende beleving van het landschap.

Vanuit structuurvisie van de gemeenten idee om gebied te differentiëren door verschillende typen agrarische bedrijven te clusteren in taartpunten, maar advies vanuit RCE om juist uit te gaan van de bestaande kwaliteiten en de toekomstige opgaven.

Duidelijk dat het zelf oplossend vermogen in de NO polder groot is.

Vanuit IJsselID: wat zou hier gebeuren als je de culturele aspecten meer had ingebracht? De aspecten van leefbaarheid en creativiteit lijken te ontbreken om met name de verbondenheid met de polder te waarderen en te vergroten; het economische aspect is goed in beeld gebracht.

REFLECTIE 2:

De landschapsbiografie: instrument voor onderzoek, planning en ontwerp

Hans Renes, historisch geograaf, bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land VU

De landschapsbiografie instrument voor onderzoek, planning en ontwerp.

Biografie van het landschap als een complex van ideeën en niet zozeer een theorie of methode. Een middel om verschillende tegenstellingen te overbruggen.

Renes begint met een biografie van zijn eigen leven, van onbewust van zijn omgeving, naar leren, overdragen en participeren.

Achtergrond van de biografie van het landschap in relatie tot de ontwikkeling van erfgoed als sector, met de nadruk op bescherming en collectievorming. In de jaren '80 en '90 verschuift dit naar erfgoed als factor waarbij het erfgoed wordt beschouwd als een van de vele factoren die bijdragen aan een hoge leefomgevingskwaliteit. Erfgoed als vector voorziet de ruimtelijke planvorming in bredere zin van historische context, inspireert en geeft richting, met oog voor het immateriële erfgoed.

Biografie is eerder een verzameling van ideeën, dan een theorie en haalt inspiratie uit de humanistische geografie en de antropologie. De biografie streeft naar verhalen vanuit verschillende perspectieven, naar de lange termijn met the past in the past en de overstijging van het onderscheid natuur-cultuur. Het resultaat is nieuwe vragen en een rijker beeld van de landschapsgeschiedenis.

Biografie is een middel om (schijn)tegenstellingen te verbinden/overbruggen.

Natuur – Cultuur

Materieel – Immaterieel

Expert – niet-Expert

Bewoners – Bezoeker

Oude bewoner – Nieuwkomer

Behoud – Ontwikkeling

Onderzoek – Beleid

Reactie:

vraag Horst: "Wij" hadden vanmorgen consensus bereikt dat er een afstand zit tussen biografen en plannenmakers en dat de biografie van het landschap nog geen aansluiting lijkt te vinden bij de ruimtelijke planvorming. Hoe kan dat?

Renes: Lukt het niet? Soms wel, soms niet. Schaal van het project doet er toe. Gaat het om lokale ingreep of de aanleg van een snelweg? Complexiteit van een project is ook belangrijk. Het kan wel. Waarom lukt het niet goed? Goede planning, in het voor traject ruim baan maken voor overleg, anders wordt het een marginale bezigheid. Opdrachtgever speelt absoluut een rol, moet overtuigd zijn van het nut.

Wanneer is er sprake van een goede landschapsbiografie? Niet perse gedefinieerd door de mate van participatie. Informatie over landschapskwaliteiten of de landschapsbiografie is voor veel mensen ingewikkeld door ontbreken van glasheldere methode. Historische informatie, komt vaak wel door. Wat er mee gebeurt is een tweede.

Biografie: complex van ideeën. Zijn die uitgewerkt als ontwerpidee? Voorbeeld van de Drentse AA als een samenwerking tussen landschapsbiograaf en landschapsarchitect. Je hebt een persoon (landschapsarchitect) nodig die zich de materie eigen maakt en het vertaalt richting de opdrachtgever. Sommige planners gaan er van uit dat het werken met een biografie van het landschap een vraagstuk van behouden en conserveren is, maar het moet duidelijke boodschap zijn dat dat het niet het geval is. Is het denk- en ontwerpproces geen onderdeel van de biografie? Zitten de ontwerper en de biograaf niet aan dezelfde tafel / zouden ze daar samen moeten zitten?

CASE 3:

Canonkunst

Mieke Conijn, directeur Kunstenlab Deventer

Met verschillende kunstprojecten bijgedragen aan het vertalen en uitdragen van het verhaal van een plek, zoals het A1 project of Canon en Ruimte. De kunstenaar als biograaf.

Het Kunstenlab heeft hedendaagse beeldende kunst als vertrekpunt, en gaat uit van de rol die kunst en kunstenaars kunnen spelen bij maatschappelijke vraagstukken.

Vanuit Kunstenlab zijn verschillende projecten uitgevoerd die aansluiten bij de biografie van het landschap.

A1 project, een meerjarig project op eigen initiatief waarbij onderzoek werd gedaan naar de snelweg als culturele drager. Uiteindelijk kwam het zo uit dat het project gericht was op het verleden, heden en de toekomst. Jeroen van Westen onder andere, keek naar de invloed van de snelweg op het landschap. Oude structuren waren doorsneden, zowel landschappelijke, als sociaal etc. Sommigen van die doorsnijdingen zijn gehecht, anderen hebben zich ontwikkeld tot weeffouten. Voorbeelden van kunstwerken die er uit voort kwamen zijn de streekroman van Serafijn (in gedrukte vorm en CD vorm), Doorsneden Landschap en Buren Broos. Provincie kwam in een later traject met het A1 zoneproject en vroeg om aansluiting bij het project van Kunstenlab.

Souvenirs van de Woeste Grond. D.m.v. van kunstobjecten verhalen van het landschap vertellen. Optekenen van historische verhaal. Acht landschappen zijn benoemd en steeds 2 kunstenaars zijn vervolgens gevraagd om daar verhalen op te halen en er hun eigen verhaal van te maken. Op basis van die verhalen zijn er ontwerpen, zogenaamde souvenirs, gemaakt. Zoals de Usseleerring met het skelet van een Us Huus en de Fortmonder Steenfabriek.

Dan is er nog het project CanonKunst, waarbij onzichtbare elementen van de historische canon van Overijssel door de inzet van kunstenaars zichtbaar worden gemaakt. Opmerkelijk was dat in gesprek met IJssel Academie (cultuurhistorische instelling en samensteller van de canon van Overijssel) naar voren kwam dat ze er vraagtekens bij hadden om kunstenaars onderzoek te laten doen. Uit de canon zijn 15 verhalen in Overijssel geselecteerd. Zoals Beulaker Toren bij het verdronken dorp Beulaker, Hessenwegen in Ommen waar onderdelen van hessenwagens liggen langs zo'n hessenweg, Ruilverkaveling in Vriezenveen, Het Vijfde Landschap, historisch kleurgebruik van de landgoederen rondom Dalfsen in vertaald in een bloemstuk, kunst naar aanleiding van de goldrush in Nijverdal met Sterrenstof, de choreografie van pure armoede, etc. De publicatie 'Wij zijn het landschap' toont alle kunstwerken, vergezeld van gedichten van de voormalige provinciale dichter.

Al de kunstwerken kwamen tot stand met grote betrokkenheid van een lokale werkgroep van bewoners etc.

Zie ook de website van Kunstenlab: <http://www.kunstenlab.nl/>

Reactie:

Eerste reactie door Anita Blom, specialist naoorlogse architectuur en stedenbouw RCE

Blom: wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen kunst en biografie van het landschap/cultuurhistorie? Overeenkomsten zijn: Kijken, zichtbaar maken en zien. Bewustwording.

Betekenisgeving. Als cultuurhistoricus kijken we, veel meer dan kunstenaars, nog erg veel achteruit en maken niet altijd zelf de sprong vooruit naar de toekomst. Dat moeten wij leren in samenwerking met

anderen. Dat kan door middel van kunst. Werkt wederkerig, want ook de kunstenaar neemt dan het verleden, de cultuurhistorie mee. Voor beiden geldt, in het geval van de biografie van het landschap geldt behoud door ontwikkeling.

Landschapsbiografieën van nu zijn boeken. Praktisch probleem is om daar een hoofdstuk over de toekomst in te passen, terwijl dit al snel achterhaald en onwaar is. Is het boek dan niet het juiste medium of is de biografie dat niet? Boek/geschreven tekst als onderdeel van de biografie.

Naar aanleiding van voorbeeld IAMA1: Expertises komen bij elkaar, maar kunnen die nu wel echt bij elkaar? Je moet juist een overkoepelende context creëren waar die expertises samen gebracht worden. Culturele biografie maak je niet, die ligt er al. Maar hoe breng je die samen? Kunstenaars kunnen bij daar helpen om uit te dagen en te visualiseren.

Er zit ook een valstrik in de naam biografie, term om ons het landschap weer te laten lezen, maar een biografie is al eindig. Is de drijfveer niet de vijf tegenstellingen die Hans Renes schetste?

Gaat de biografie van het landschap over leren lezen of leren kijken?

Vanmorgen was de boodschap veel sterker: bewoners en biografen worden niet gehoord, nu is de vraag veel meer hoe kan de biografie bijdragen aan de kennis, beleving van het landschap van bewoners.

REFLECTIE 3:

Jan Kolen, archeoloog, hoogleraar Universiteit Leiden en directeur Center for Global Heritage and Development

Een terugblik en een vooruitblik op de biografie van het landschap naar aanleiding van vandaag.

Gebrek (of niet) aan een basis begrip, conceptuele grondslagen en methode van de landschapsbiografie. Het landschap is meer dan een cultureel landschap, gevormd en ervaren door menselijk ingrijpen. Het landschap heeft een dynamiek van zichzelf en is onderhevig aan tijd. Balans tussen de fysieke en culturele biografie met een bewustzijn van de tijdsdimensie van landschap.

Voor een groot deel ging de discussie over de basisconcepten, de conceptuele grondslagen, wat is de biografie nou eigenlijk? Is het wel een biografie (in vergelijking met de literaire biografie). Wat wordt bedoeld met een culturele biografie? Hoe willen we toch weer greep krijgen, hoe kunnen we meer met die biografie van de regio doen? De uniforme aanpak of methode mist, al zijn er genoeg goede voorbeelden. Boerenverstand is een mooi voorbeeld (Cathelijne Montens en Krijn Christiaansen <http://kccm.nl/project/boerenverstand-horse-sense/>) waarbij zij nieuwe boerenhekken voor de vechtsreek zouden ontwierpen, maar de boeren zich gingen opstellen als ontwerpers, en de historici als informanten

Er is veel gezegd over de beleving, al was die veelal gericht op de visuele ervaring, gaat om meer, ook om voelen en bewegen, zoals in de Engelse term embodiment. Kijken en waarnemen is meer dan alleen empirie.

Onderscheid tussen culturele biografie van de regio en de landschapsbiografie. Het is verschillend. Cultural biography of the Landscape uit 1992 was een reactie op eenzijdige benadering van het landschap. Culturele geografie was daarbij van invloed op de post-processionele archeologie naar het model van de culturele biografie. Ze hielden andere manier van kijken in naar het landschap, zoals erfgoed, dat heeft geleid tot de culturele biografie van het landschap, terwijl we zelf fysieker en

geografischer zijn geworden. De antropologische benadering werd daarmee teveel alleen een sociaal construct. More than human geographies. Invloed op de natuur heeft ons problemen opgeleverd (klimaatverandering). Een landschap bestaat uit veel meer dan culturele invloeden, want door menselijke ingrepen worden ontwikkelingen in gang gezet in het landschap. Neemt niet weg dat de culturele kant /kunst ons kan helpen om te laten zien dat tijd net zo goed effect heeft als ruimtelijke continuïteit. Wisselwerking tussen mens en omgeving in verleden en toekomst, heeft te maken met ambities en plannen, het toekomstperspectief. De levensgeschiedenis van de mensen die er wonen en de levensgeschiedenis van de plekken. Plekken laten hun stempel achter op ons en wij op de plekken.

Het landschap is meer dan wat we alleen maar zien. Task scape. We leren het landschap niet kennen door informatie uit te wisselen, maar juist door er in te werken en uit te vinden hoe het in elkaar zit. Alledaagse praktijk van het ervaren van het landschap is over een maand heel anders in Estland dan hier. Daarom niet eens met de uitspraak Wij zijn het Landschap, daarmee trekken we het teveel naar ons toe. Als het door ons gekend is, wil dat niet zeggen dat het daarmee een culturele landschappen zijn. Heeft het ook met respect te maken? Ja, met ethiek ook, met het bewustzijn dat het landschap meer is dan wij.

Misschien moeten we nu bruggen gaan slaan tussen overmoed van de cultuur en de determinisme van de natuur. Meer wisselwerkingen en verbindingen met gevoel. In de culturele biografie van de regio en de landschapsbiografie is nog niet genoeg nagedacht over de basisprincipes. Er moeten bepaalde afspraken zijn hoe je dit dan gaat aanpakken. Geldt dat hetzelfde voor stad en platteland? Zou voor alle plekken moeten gelden.

Het is van belang om door te vertalen naar plannen en beleid. Dat is een kwestie van benadering, want er wordt nog steeds heel sectoraal gedacht. Er is veel afhankelijk van die ene persoon die de verbinding kan leggen, maar dat moet niet toevallig zijn, die moet zo opgeleid zijn. In het ontwerponderzoek zou de biografie al opgenomen moeten worden, iets dat in de opleiding al gebeurt. Het begint met organiseren, als je dit niet vanaf het begin van planproces doet, dan ben je al te laat. Dan kun je gevoel krijgen voor de rollen en eventueel van rol verwisselen, zoals het voorbeeld van Boerenverstand. Ontwerpers begonnen zich steeds meer te gedragen als planologen en boeren als ontwerpers, want die hadden ontzettend veel kennis van hekken, hekken die steeds opgeknapt werden, elke plank zowat zijn eigen verhaal, ontwerp was erg ad-hoc, een vorm van bricolage, het proces levert een verhaal op en betrokkenheid. Veel waardevoller om die praktijk terug te brengen, i.p.v. een uniform hek te ontwerpen.

Van te voren zouden bewoners, onderzoekers, ingenieurs en planners moeten weten dat een plek onderhevig is aan tijd, de persistence theory, het idee dat objecten zich niet alleen laten beschrijven door vorm en ruimte, maar ook door tijd. De lange termijn. Waar zitten wij in die lange termijn. Zoals de denktheorie voor the Long Now project in Texas, met o.a. Sander van der Leeuw, waarbij verschillende raderen die ons er op wijzen dat alles uit het verleden komt en alles wat er in de toekomst gebeurt al in gang is gezet. Ambities en Erfenis gaan samen.

Is dit een oproep om duurzaam te werken? Ja. We kunnen het hebben over ervaren tijd, maar ook goed om te beseffen dat wat wij nu in het landschap doen effect zal hebben in de toekomst. Dit element inbrengen in onze biografie. Ontwerpers en stakeholders worden in landschap samengebracht (niet alleen onderzoekers, maar ook bewoners, ontwerpers, natuurbeheerder) en krijgen de opdracht: Maak voor jezelf een reconstructie van dit landschap in de tijd van je jeugd. Maak daarbij gebruik van je eigen herinneringen en ego documenten en informatie die aangereikt wordt door historici, zelfs als je uit je een ander gebied komt. Vorm je een beeld van het landschap van toen je ouders klein waren? En toen je grootouders klein waren. Doe dit ook voor uit. Voor je kinderen als

ze bejaard zijn, voor hun kinderen en de kinderen na hen. Zo kom je in totaal 200 jaar. Je kan zelfs inzetten op de inzet van geschiedenis in het huidige landschap van die tijd. Zelfs counterfactual history, wat als er toen... hoe had het landschap er dan uit gezien en wat zouden dan de opgaven zijn? Geeft een gevoel van tijdsdiepten. Kunst kan daarbij helpen. Zijn allemaal vertalingen van de tijdsdimensie van het landschap. Kan helpen in het begrijpen van het landschap.

Eenzijds meer aandacht voor de conceptuele grondslagen, de vertaling en methoden met verschillende input van archeologie, historische geografie, economische geografie, herinneringen, ego documenten etc.

Afsluitend

Een aantal algemene conclusies van de dag:

- Biograaf en opdrachtgever zouden elkaar beter moeten vinden. De timing in het proces is daarbij van cruciaal belang. De inzet van een biografie van het landschap lijkt het meest effectief en productief in het begin van het planproces, bij het formuleren van de opgave (ontwerponderzoek).
- Behoeft aan het waarom en hoe van de landschapsbiografie. De grondslagen van het begrip van de biografie en een methode ontwikkelen.
- Culturele en fysieke biografie samenbrengen tot één biografie, hier uit kan benodigde informatie worden gehaald voor en door plannenmakers en bewoners
- Biografie van het landschap als onderdeel van de (ontwerp)opleidingen
- Het landschap is niet alleen cultureel, door mensen gevormd, maar bestaat op zichzelf en wordt beïnvloed door tijd.